

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اصول و مبانی طب سنتی

سرفصل جلسات

استاد

دکتر محسن ناصری

تنظیم:

مدیریت فرهنگی دانشجویی مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث

آبانماه ۱۳۹۴

فهرست عناوین جلسات

- معرفی درس ۳
- جلسه اول (گذشته، حال و آینده طب سنتی و مکمل)..... ۴
- جلسه دوم (بررسی تعدادی از مکاتب اصلی طب مکمل)..... ۵
- جلسه سوم (طب سنتی ایران)..... ۶
- جلسه چهارم (انواع طب)..... ۷
- جلسه پنجم (امور طبیعی ۱)..... ۹
- جلسه ششم (امور طبیعی ۲)..... ۱۰
- جلسه هفتم (امور طبیعی ۳)..... ۱۱
- جلسه هشتم (امور طبیعی ۴)..... ۱۲
- جلسه نهم (امور طبیعی ۴)..... ۱۳
- جلسه دهم (امور طبیعی ۵)..... ۱۵
- جلسه یازدهم (طب نظری)..... ۱۶
- جلسه دوازدهم (سته ضروری ۱)..... ۱۸
- جلسه سیزدهم (سته ضروری ۲)..... ۱۹
- جلسه چهاردهم (سته ضروری ۳)..... ۲۱
- جلسه پانزدهم (علم نشانه‌ها و علائم بیماری‌ها ۱)..... ۲۲
- جلسه شانزدهم (علم نشانه‌ها و علائم بیماری‌ها ۲)..... ۲۳
- جلسه هفدهم (علم نشانه‌ها و علائم بیماری‌ها ۳)..... ۲۴

معرفی درس

اصول و مبانی طب سنتی

این درس دو هدف را پی می‌گیرد؛ ارائه دورنمایی کلی از وضعیت طب سنتی و مکمل در دنیا و بیان چشم‌انداز آینده این شاخه از علوم پزشکی، و بررسی دیدگاه دانشمندان اسلامی (ایرانی) درباره طب و نگاه آنها به انسان .

در این درس دیدگاه دانشمندان اسلامی درباره طب نظری که شامل علم امور طبیعی، علم علل و اسباب بیماری‌ها و علم نشانه‌ها و علائم بیماری‌ها و همچنین طب عملی که شامل تدابیر صحتی و تدابیر مرضی است، بیان شده است.

جلسه اول (گذشته، حال و آینده طب سنتی و مکمل)

اهداف درس

آشنایی با :

- ✓ تاریخچه طب مکمل و جایگزین؛
- ✓ علل و میزان رویکرد به روش‌های طبیبی بومی غیر رایج؛
- ✓ نمونه‌های آماری مصرف داروهای گیاهی.

گذشته، حال و آینده طب سنتی و مکمل

آمار مصرف داروهای گیاهی در کشورهای اروپایی

آمار فروش داروهای گیاهی و گیاهان دارویی رسمی در ایران

آمار استقبال مردم اصفهان از کاربرد روش‌های گوناگون طب مکمل

جلسه دوم (بررسی تعدادی از مکاتب اصلی طب مکمل)

هدف درس

آشنایی با:

✓ تاریخچه و عملکرد برخی از مکاتب اصلی طب مکمل.

درآمد

۱- طب سوزنی (Acupuncture)

۲- گیاهان دارویی (Herbal Medicine)

۳- رفلکس درمانی (Reflexology)

۴- ماساژ درمانی

۵- ایریدولوژی (iridology)

۶- دعا درمانی (Therapeutic prayer)

۷- طب سنتی (T.C.M) و (T.I.M)

۱- تعریف طب سنتی

۲- لزوم ترویج طب سنتی از دیدگاه سازمان جهانی بهداشت

چرا سازمان جهانی بهداشت ترویج طب سنتی را تشویق می‌کند؟

جلسه سوم (طب سنتی ایران)

اهداف درس

آشنایی با:

✓ تاریخچه، شاخه‌ها، اصول و مبانی طب سنتی ایران؛

✓ تعریف علم طب در طب سنتی ایران.

تاریخچه طب سنتی ایران

۱- اقوال و دیدگاه‌ها

الف) دیدگاه پائول هیزن

ب) دیدگاه سیریل الگود

ج) دیدگاه زرتشت

د) دیدگاه علی بن عباس اهوازی

۲- دانشگاه جندی شاپور

شاخه های طب سنتی ایران

اصول و مبانی طب سنتی ایران

شاخه‌های حکمت

حکمت به دو شاخه حکمت نظری و حکمت عملی طبقه‌بندی شده است.

تعریف طب از دیدگاه طب سنتی ایران

جلسه چهارم (انواع طب)

هدف درس

آشنایی با :

✓ طب نظری و عملی و تقسیمات هر یک از آن دو.

درآمد

طب به دو شاخه تقسیم می‌شود: طب نظری و طب عملی.

طب نظری مجموعه دانش‌هایی است که حکیم و پزشک برای تشخیص بیماری‌ها به آن نیازمند است و طب عملی مجموعه اقدامات او در جهت درمان بیماری‌ها و حفظ سلامتی افراد سالم است.

انواع طب

الف) طب نظری

طب نظری دارای سه شاخه است:

۱- علم امور طبیعی (فیزیولوژی)

۲- علم علل و اسباب بیماری‌ها (اتیولوژی Etiology)

۳- علم دلائل و علائم بیماری‌ها (Semiotics)

ب) طب عملی

۱- تدابیر صحی

۲- تدابیر مرضی

الف) تدبیر بالاغذیه

ب) تدبیر بالادویه

ج) اعمال یدلوی

۱- فصد

۲- حجامت

جلسه پنجم (امور طبیعی ۱)

عناصر اربعه

هدف درس

آشنایی با:

✓ تعریف و ویژگی ارکان (عناصر) اربعه در جهان طبیعت و بررسی آن‌ها در بدن انسان.

درآمد

امور طبیعی به ارکان، امزجه، اخلاط، اعضا، ارواح، قوا و افعال تقسیم‌بندی می‌شود، و در این جلسه به ارکان پرداخته خواهد شد.

ارکان (عناصر) اربعه

کیفیت عناصر اربعه

فلسفه وجودی عناصر اربعه در بدن انسان

الف) خاک عنصری

ب) آب عنصری

بررسی آب و خاک عنصری در بدن انسان

ج) هوای عنصری

د) آتش عنصری

بررسی آب و آتش عنصری در نمونه‌های غذایی

جلسه ششم (امور طبیعی ۲)

هدف درس

✓ آشنایی با انواع و تعریف مزاج‌ها در انسان.

درآمد

انواع مزاج‌ها

۱- مزاج معتدل

۲- مزاج گرم و خشک

۳- مزاج گرم و تر

۴- مزاج سرد و تر

۵- مزاج سرد و خشک

۶- مزاج گرم

۷- مزاج تر

۸- مزاج سرد

۹- مزاج خشک

جلسه هفتم (امور طبیعی ۳)

امزجه (بخش دوم)

اهداف درس

درآمد

عوامل تأثیرگذار بر مزاج انسان

۱. سن

الف) دوره رشد

ب) دوره شباب (جوانی)

ج) دوره كهولت (میانسالی)

د) دوره پیری

۲. تغییر فصل

۳. مکان

۴. اعضای بدن

هدف درس

آشنایی با:

✓ عوامل تأثیرگذار بر مزاج انسان.

درآمد

در جلسه پیشین درباره کلیات مزاج، مزاج‌های مفرد و مرکب بحث و اشاره شد که بحث مزاج و شناخت آن از مطالب بسیار مهم در طب سنتی ایران است. در این جلسه این نکته مورد توجه قرار خواهد گرفت که مزاج کیفیت ثابت و مشخصی که همواره در فرد ثابت باشد نیست، بلکه به عوامل مختلفی بستگی دارد که به واسطه آن می‌توان سلامتی را حفظ و بیماری را درمان کرد. در این جلسه عوامل تأثیرگذار بر مزاج انسان مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

جلسه هشتم (امور طبیعیہ ۴)

هدف درس

آشنایی با:

✓ اخلاط و ویژگی‌های آنها.

مراحل هضم غذا در بدن

۱- خلط دم (خون)؛

۲- خلط بلغم؛

۳- خلط صفرا؛

۴- خلط سودا.

اخلاط اربعه

۱- خلط صفرا

۲- خلط دم

۳- خلط بلغم

۴- خلط سودا

جلسه نهم (امور طبیعیہ ۴)

اهداف درس

آشنایی با:

✓ اعضا و مزاج هر یک از آنها؛

✓ ارواح سه گانه و ویژگی‌های آنها.

درآمد

در جلسه قبل در رابطه با مبحث اخلاط اربعه بحث شد که این اخلاط عبارت است از خلط صفرا که گرم و خشک است، خلط دم که گرم و تر است و وظیفه‌اش تغذیه و رشد بدن است و همچنین خلط بلغم که سرد و تر است و از نظر حجمی بعد از خلط خون قرار دارد و وظیفه آن تبدیل شدن به خون، نرم کردن و رطوبت بخشیدن به مفاصل است و خلط سودا که از نظر کیفیت سرد و خشک است، در این جلسه در رابطه با اعضا بحث خواهد شد.

اعضا و ارواح

درآمد

اعضا

تعریف اعضا

طبقه بندی اعضا (۱)

الف) مفرد

ب) مرکب

طبقه بندی اعضا (۲)

الف) رئیسه

ب) غیر رئیسه

مزاج اندام‌ها

تشخیص مزاج

ارواح

۱. روح طبیعی

۲. روح نفسانی

۳. روح حیوانی

چکیده

پرسش

جلسه دهم (امور طبیعی ۵)

هدف درس

آشنایی با:

✓ قوای انسان، انواع و ویژگی‌های آنها.

درآمد

قوا از ارواح منشأ می‌گیرند؛ هنگامی که حرکتی در بدن ایجاد می‌شود، در نهایت تبدیل به انرژی می‌شود و فعل در بدن اتفاق می‌افتد، در مقابل هر کدام از ارواح، یک قوه وجود دارد. در مقابل روح طبیعی، نفسانیه و حیوانیه قوای طبیعی، نفسانیه و حیوانیه وجود دارند.

قوا

الف) قوای طبیعی

۱. قوای خادمه

۲. قوای مخدومه

ب) قوای نفسانیه

۱. قوای مدرکه

الف) حس مشترک

ب) خیال

ج) وهم

د) قوه متصرفه

۲. قوای محرکه

جلسه یازدهم (طب نظری)

هدف درس

✓ آشنایی با علم علل و اسباب بیماری‌ها و طبقه‌بندی آن‌ها.

درآمد

در جلسه گذشته در رابطه با طبقه‌بندی ارواح، روح حیوانیه، نفسانیه و طبیعییه بحث شد، از دیگر امور طبیعییه قوا است که طبقه‌بندی آن مانند طبقه بندی ارواح است، قوه حیوانیه، نفسانیه و طبیعییه، وقتی روح در بدن حرکت می‌کند در جایگاه‌های وابسته به خود ایجاد انرژی می‌کند که به آن‌ها قوا می‌گویند. از دیگر امور طبیعییه افعال است که هنگامی روح‌ها به جایگاه خود می‌رسند فعلی از آن‌ها در اندام‌ها بروز می‌کند که در بحث بعدی به آن خواهیم پرداخت. اشاره شد که طب به دو شاخه نظری و عملی طبقه‌بندی می‌شود، طب نظری دارای سه شاخه است، امور طبیعییه، اسباب و علل و علم دلائل و علائم، در این جلسه در رابطه با علم اسباب و علل بحث خواهد شد.

طب نظری

علم علل و اسباب بیماری‌ها

انواع مرض

الف) مرض مفرد

مرض مفرد شامل سه دسته است:

ب) مرض مرکب

۱. مرض مفرد تابع سوء مزاج

الف) سوء مزاج ساده

ب) سوء مزاج مادی

۲. مرض مفرد تابع سوء هیئت ترکیب

الف) امراض خلقت

۱. امراض شکل

۲. امراض مجاری

۳. امراض اوعیه

۴. امراض سطوح

ب) امراض مقدار

ج) امراض عدد

د) امراض وضع

۳. مرض مفرد تابع تفرق اتصال

ب) تشنج

ج) خناق

د) سرطان

مراحل زمانی بیماری

جلسه دوازدهم (سته ضروريه ۱)

اهداف درس

آشنایی با:

✓ شش اصل ضروری برای زندگی سالم؛

✓ ویژگی‌های دو اصل هوا و غذا.

درآمد

سته ضروريه یا شش اصل ضروری برای زندگی سالم، این شش علت و سبب مهم، اگر موجود باشد سلامتی حاصل می‌شود و چون فرد آن‌ها را از دست بدهد بیمار می‌شود و رعایت این شش اصل برای حفظ سلامت جامعه بسیار مهم است. این شش اصل ضروری برای زندگی سالم عبارت است از:

۱. الأهوویه، (آب و هوا)؛

۲. الاطعمه و الاشربه (خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها)؛

۳. نوم و يقظه (خواب و بیداری)؛

۴. حرکت و سکون؛

۵. احتباس و استفراغ؛

۶. اعراض نفسانی یا حالات روحی و روانی.

سته ضروريه

۱. آب و هوا (الأهوویه)

۲. خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها (الاطعمه و الاشربه)

جلسه سیزدهم (سته ضروریه ۲)

هدف درس

آشنایی با:

✓ طبقه‌بندی غذاها از نظر کیفیت هضم، نوع و مقدار اخلاط تولیدی.

درآمد

در جلسه قبل در رابطه با سته ضروریه، آب و هوا و طبقه‌بندی کلی غذاها بحث شد. گفته شد که غذاها از دیدگاه دانشمندان طب سنتی ایران به هجده گروه، براساس لطافت، کثافت و اعتدال، براساس صالح الکیموس و ردی الکیموس و براساس کثیر الغذاء، قليل الغذاء و معتدل الغذاء طبقه‌بندی می‌شود. در این جلسه به هر یک از این گروه‌ها پرداخته خواهد شد و سر گروه آنها معرفی خواهد شد. هر غذایی برای یک دسته‌ای از افراد مناسب است یک نوع غذای خاص برای یک دسته از افراد می‌تواند مشکلاتی به همراه داشته باشد، مهم این است که فرد مزاج خودش را بشناسد و برای حفظ اعتدال مزاجی خود از سته ضروریه به شکل مناسب استفاده کند. اگر فردی سته ضروریه را در زندگی رعایت کند سلامتی ارمغان او خواهد بود. امروزه متأسفانه به دلیل اختلال در بسیاری از سته ضروریه بیماری‌ها گسترش یافته است.

طبقه‌بندی غذاها

۱. لطیف صالح الکیموس

الف) کثیر الغذاء

ب) قليل الغذاء

ج) متوسط الغذاء

۲. کثیف صالح الکیموس

الف) کثیر الغذاء

ب) قليل الغذاء

ج) متوسط الغذاء

٣. معتدل صالح الكيموس

الف) كثير الغذاء

ب) قليل الغذاء

ج) متوسط الغذاء

٤. لطيف فاسد الكيموس

الف) كثير الغذاء

ب) قليل الغذاء

ج) متوسط الغذاء

٥. كثيف فاسد الكيموس

الف) كثير الغذاء

ب) قليل الغذاء

ج) متوسط الغذاء

٦. معتدل فاسد الكيموس

الف) كثير الغذاء

ب) قليل الغذاء

ج) متوسط الغذاء

جلسه چهاردهم (سته ضروریه ۳)

هدف درس

آشنایی با:

✎ دیگر اصول شش گانه برای زندگی سالم و ویژگی های هر یک از آنها.

سته ضروریه

۳- خواب و بیداری (النوم و اليقظه)

۴- حرکت و سکون

۵- احتباس و استفراغ

۶- حالات روحی _ روانی (اعراض نفسانیه)

حکما برای این کیفیات روحی و نفسانی تأثیراتی را بیان کرده اند که برای نمونه به چند مورد اشاره می شود:

غضب

لذت

ترس

جلسه پانزدهم (علم نشانه‌ها و علائم بیماری‌ها ۱)

هدف درس

آشنایی با:

✓ علائم و نشانه‌های کلی مزاج.

درآمد

در جلسات قبل اشاره شد که طب نظری به سه شاخهٔ امور طبیعی، اسباب و علل و دلایل و علائم طبقه‌بندی می‌شود. در جلسهٔ امروز دربارهٔ مبحث دلایل و علائم بحث خواهد شد. علم دلایل و علائم مجموعه علامت‌هایی است که پزشک توسط آن‌ها به تشخیص می‌رسد اعم از اینکه نشانه‌ها را بیمار به پزشک بدهد که به آن در اصطلاح طب جدید «symptom» می‌گویند یا علائمی که پزشک تشخیص می‌دهد که «sign» نامیده می‌شود.

دلایل و علائم کلی مزاج

۱- مَلَمَس

۲- وضعیت جسمی

۳- شَعْر (مو)

۴- لَوْن (رنگ)

۵- بدن

۶- نوم و یقظه (خواب و بیداری)

۷- نوع حرکات‌ها

۸- دفع مواد زائد

۹- حالات روحی و روانی

جلسه شانزدهم (علم نشانه‌ها و علائم بیماری‌ها ۲)

اهداف درس

آشنایی با:

✓ علائم و نشانه‌های غلبه هر یک از اخلاط اربعه در بدن انسان؛

✓ تشخیص بیماری با بررسی ادرار.

درآمد

علائم و نشانه‌های غلبه اخلاط اربعه

۱. نشانه‌های غلبه خلط خون

۲. نشانه‌های غلبه خلط بلغم

۳. نشانه‌های غلبه خلط صفرا

۴. نشانه‌های غلبه خلط سودا

جلسه هفدهم (علم نشانه‌ها و علائم بیماری‌ها ۳)

هدف درس

آشنایی با:

✓ انواع و ویژگی‌های ادرار و نبض و تأثیر هر یک از آنها در تشخیص بیماری‌ها.

درآمد

نشانه‌های تشخیصی ادرار

الف) قوام ادرار

۱. ادرار رقیق

۲. ادرار غلیظ

ب) بوی ادرار

ج) رسوب ادرار

۱. رسوب طبیعی

۲. رسوب غیر طبیعی

نشانه‌های تشخیصی نبض

الف) شرایط گرفتن نبض

ب) حرکات چهارگانه نبض

ج) اجناس نبض

د) اسباب سه‌گانه نبض

۱. فاعل

۲. حاجت

۳. آلت (شراین)

